

ОТГОВОРИ

от доц. д-р Петя Осенова

на въпроси и бележки, поставени в рецензиите и становищата

Бих искала да благодаря на всички членове на Научното жури за професионалните рецензии и становища, свързани с процедурата ми за професура!

Конкретни въпроси и бележки, на които се изисква реакция от моя страна, открих в становището на доц. д-р Пенка Баракова (СУ „Св. Кл. Охридски“) и в рецензията на доц. д-р Мария Стамболиева (НБУ). По тази причина давам отговори на поставените от тях въпроси и бележки.

Отговори на въпросите и коментарите, поставени от доц. д-р Пенка Баракова

1. Доколко е уместно да се включи детерминаторът като част на речта в езиковите модели?

Действително, в граматическата традиция детерминаторът обикновено се разглежда като синтактична роля на някои местоимения (вж. напр. Пенчев 1993: 38), сред които показателните, неопределителните и обобщителните. При някои подходи обаче (предимно с приложен характер), равнищата се смесват и се преместват в плоскостта на морфосинтаксиса, без строгото разграничаване между морфология и синтаксис. Аз лично съм за разграничаване на равнищата, но с оглед на съпоставимостта между моделите за нашия език и други езици възприемам и другия подход като приемлив.

2. Не става ли речникът твърде обемен заради голямата диференциация на частите на речта в ресурсната граматика?

Речникът наистина става доста обемен: първо, заради самия подход, който е лексикално ориентиран, и второ, заради детайлността на описание на лексемите. Това е проблем в две посоки: трудоемкост на създаването на речника към ресурсната граматика и опасност да липсва някоя лексема, което довежда до невъзможност за произвеждане на автоматичен езиков анализ. На практика създаването на ресурсната граматика означава преди всичко развитие на речника ѝ.

3. Кое е по-добре да бъде опора – функционалната или пълнозначната част на речта? Или в различните ситуации трябва да е различно?

Този въпрос е все още дискуссионен и в лингвистиката, и в компютърната лингвистика. Според мен няма най-добро решение. Моделирането зависи от задачата, която преследваме. Ако търсим семантично ориентирано представяне, което показва по-голяма абстрактност и следователно – по-голяма съпоставимост между езици, по-добре е да се разчита на пълнозначните думи като опори. Ако следваме по-формалния (и доста често линеен) подход, използваме функционалните думи като опори. Според мен, ако не се отчита ролята на дълбинното и повърхнинното равнище на представяне, най-естественият процес е наличието на смесени опори. Напр. при предложната фраза опората е функционална дума, но при адвербиалната фраза опора е пълнозначна дума – наречието. Тук освен целите на анализа и граматическите традиции, роля има и езиковата специфика. Напр. в английския език определителният и неопределителният член могат да бъдат опори заради факта, че са отделни думи, но в българския език подобен анализ би бил твърде пресилен.

4. Би било интересно да се види ролята на некореновите морфемни (афикси, флексия) при моделиране чрез катена на връзката между сложни думи и съответстващите им синтактични съчетания.

Съгласна съм с бележката. Това е обект на бъдеща работа. В момента в представените публикации е отчетена ролята на кореновите морфемни, но не и на афиксите и флексията.

5. Как може да сме сигурни, че се предвиждат всички варианти на реализация на ‘лексикалната катена’ в текста?

Не можем да сме съвсем сигурни, разбира се. Лексикалната катена предвижда местата на разкъсване и възможност за вмъкване на допълнителен материал в типичните случаи и в случаите, които са се срещнали в корпуса. Но всеки новопоявил се случай изисква допълване или корекция на описанието в речника.

**Отговори на въпросите и коментарите,
поставени от
доц. д-р Мария Стамболиева**

1. По забележката „Ненужна е дългата бележка под линия за сложните лексеми в българския език....”

Съгласна съм, но подобно уточнение беше изрично изискано от рецензентите на статията. Предполагам, че това беше наложено от факта, че в германските езици има често срещане на т.нар. *nominal compounds*, което явно трябваше да се разграничи от сложните думи, които ние имахме предвид.

2. Превеждам термина *light verb constructions* като леки глаголни конструкции вместо предложеното от доц. Стамболиева конструкции с лек (десемантизиран) глагол.

Съгласна съм със забележката. Моят превод наистина е двусмислен. В българската лингвистика има и други оборотни термини, напр. *декомпозирани предикати* (термин, използван от доц. Пенка Баракова) (*надявам се = имам надежда*).

3. Бележки по работата на колеги, предхождаща моята (и на колегата ми Кирил Симов) работа по Опорната фразова граматика и депendentния синтаксис.

Познавах проф. Елена Паскалева и общувах тясно с нея по лингвистични въпроси. Познавам също така много добре Таня Августинова и Карел Олива. Познавам добре научната продукция на всички тях и безкрайно уважавам труда им.

За съжаление, до мен не са достигнали никакви ресурси, върху които те са работили през 80-те и началото на 90-те години върху зададените теми, които да мога да разгледам, развия или поне да цитирам. Познавам работата на проф. Паскалева по изключително професионалното моделиране на българската компютърна морфология (излязла като книга през 2007 г.), както и публикациите на Таня Августинова върху проблеми на глаголния комплекс в българския език, по създаването на ресурсна граматика за руския език, по работата ѝ с депendentния синтактичен корпус на руския език, по идеята ѝ за граматическа матрица за развиването на славянски ресурсни граматикати, по моделиране на отделни езикови явления за българския език в Опорната фразова граматика и др. Познавам и публикациите на К. Олива по отношение на прилагане на повече лингвистични

методи при приложенията за обработка на естествен език, на откриване на грешки в синтактични бази данни и др.

4. Трудности в преценката на хибридният метод, чрез който от зависимите анализи се изграждат семантични структури поради оскъдния материал.

Съгласна съм, че този подход е предизвикателство, защото в момента подобни семантични структури се произвеждат като част от действието на ресурсната граматика. Поради факта обаче, че изграждането на прецизна ресурсна граматика изисква доста време и усилия (както и адекватно финансиране), идеята ни е да използваме олекотената версия на семантичния модел на Минималната рекурсивна семантика (MRS), а именно RMRS (Robust MRS), където семантичните структури се строят постепенно, чрез използване на валентен речник. Разбира се, в статията като пример са дадени проекциите на по-безпроблемните фрази, но този подход ще бъде допълнен и чрез използването на големи паралелни корпуси между английски и български, където директно ще могат да се пренасят семантични структури от анализирания английски данни към българския език и после да се адаптират, където е необходимо.

5. (с. 63 в монографията) Защо съм, щях, ще и да са включени в групата на спомагателните глаголи?

По-скоро въпросът е за статута на частиците *ще* и *да*. Бележката е релевантна, тъй като наистина липсва обяснение в текста. В списъка с морфологични етикети (т.нар. тагове (tags)), който отразява морфологичния модел на данните, частиците *да* и *ще* се разглеждат като спомагателни глаголни частици (Tx). Информацията е на следната връзка: <http://www.bultreebank.org/TechRep/BTB-TR03.pdf>. Има и описание на стр. 3 в частта Linguistic decisions. Подходът тук е по-скоро диахронен, доколкото *ще* е бивш глагол, а *да* е наследник на инфинитива (вж. още в Осенова и Симов (2007: 35)). Линк:

<http://www.bultreebank.org/bgpapers/FormalGrammarBG.pdf>

6. (с. 67) Има ли копулата семантика, или не?

Съгласна съм, че така изказано, твърдението ми за липса на семантика при глагола-връзка не е ясно. В рамките на Минималната рекурсивна семантика, в която моделирах Българската ресурсна граматика, е възприет модел, при който копулата няма своя семантика *per se*. Разбира се, погледнато в детайли, неслучайно механизмите са различни. При частите на речта, означаващи референт, т.е. при съществителните имена, копулата получава семантиката си чрез усвояване на комплемент-име, т.е. тук той има поведението на преходен глагол. При частите на

речта, които са събития (глаголи, прилагателни, наречия), копулата ‘се слива’ със събитието и взима неговия семантичен индекс.

Тъй като в ресурсната граматика информацията се кодира на две равнища – синтактично и семантично, се отчита информацията за време, вид и залог. Но в представянето на семантичната структура самата копула се появява само когато тя има комплемент референт. В българската лингвистична литература също има различни трактовки за това в кои случаи копулата е пълнозначен и в кои случаи – непълнозначен глагол.

7. (с. 90) Дали да се разглежда като комплементизатор в българската лингвистична литература?

От една страна, в Пенчев (1993: 32) наистина се твърди, че „Съюзът да не е комплементизатор”, но от друга страна, в Пенчев (1998: 505) се казва следното: „Към комплементизаторите в българския език се отнасят съюзните връзки че или да, дали и дето”.

8. (с. 92) Защо частицата не е разгледана като глагол?

Това е, защото по този начин можех да използвам механизма на взимане на комплементи при глаголите. Решението не е окончателно, а временно. Между детерминатор, специален вид частица, адюнкт или глагол, съм взела решение да бъде глагол. Освен това *не* е част от AUX’ [не съм] чел (Пенчев 1998: 534), което прави решението ми, ако не елегантно, поне приемливо.

9. (с. 170) Изречението със съчинително свързване: Тя влезе бързо и усмихната.

Първо, примерът е модифициран от реален – от граматика по български синтаксис (Академична граматика 1983: 136): *Тя отиде дома бързо и развълнувана като младо момиче.*

Второ, аз не разглеждам сказуемното определение като комплемент, а като адюнкт, защото това е вторична предикация (secondary predication). Затова двата конюнкта (двете части на съчинителното свързване) нямат проблем да направят съчинителна фраза по отношение на еднаквата си граматическа функция (адюнкти), а само по различните си синтактични етикети.

10. (с. 171) Комплексът от аргументи за анализиране на детерминатора на именните фрази като тяхна опора не се свежда единствено до началното им положение във фразата.

Съгласна съм. Пропуснала съм да поясня, че също така е важно детерминаторите да се реализират като отделни думи, които не е задължително да са предпоставени. Роля играят и допълнителни критерии като управление и т.н.

11. Защо използвам термини-чуждици и нарушават ли те „една дълга традиция в българското езикознание“?

Първо, аз правя разлика между жанра ‘научна монография’ и жанра ‘учебна литература’. Смятам, че в научна монография имам научната свобода да използвам терминология, която смятам за адекватна с оглед на сложността на темата. Разбира се, съмгласна съм с бележката, че е необходимо да имам по-висока степен на самокоректив при използване на термини в описанието на езиковите факти.

Всички, които са писали трудове по (морфо)синтаксис, са се сблъскали с проблема за терминологията. Но все пак терминологията е област, в която чуждиците са оправдани в най-висока степен и също така се използват в най-висока степен.

Освен това, в областта, в която работя, за мен традицията например включва трудовете на проф. Й. Пенчев, проф. Р. Ницолова, проф. Петя Бъркалова, проф. Ст. Брезински и др. Ще дам само отделни примери, в които се вижда, че термините, които използвам, съвсем не са непознати в българската лингвистична литература:

„Глаголите с имплицитен **обект** приличат на прилагателните, защото назовават дейността като характеристика на **субекта**” (Пенчев 1993: 65).

„Възможна е **постпозиция** на **субекта**: *pro obadi se Мария*” (Пенчев 1998: 596)

„И така, ако да-изречението се изтълкува като **обектно**, обстоятелственото тълкуване като цел се осигурява чрез „за да”. (Пенчев 1993: 105).

„Съществува обаче начин да бъдат въведени повече аргументи с еднаква семантична роля в една синтактична позиция – чрез съчинително свързване (**координация**)” (Пенчев 1998: 558).

„Съчинителните връзки в изречението са организирани по силата на т.нар. принцип на **координацията** (или паратаксис), затова съчетанията с такъв строеж се наричат **координативни структури**” (Бъркалова 2011: 44).

Проф. Брезински говори за: вербални, номинални, прономинални, **нумерални**, адвербиални, интерекциални сказуеми (Брезински 2001: 39–40).

„И при отричане на съществуване на **обект**, свързан с предиката в изречението, се използват именни групи с нулев член. Напр. ... в този момент даже и **мисли** нямах в главата си [...]” (Ницолова 2008: 104)

Използвана литература

Академична граматика 1983: *Грамматика на съвременния български език.*

Синтаксис. III том, София, Изд. БАН.

Брезински 2001: *Видове сказуеми*. В: Съвременни лингвистични теории. Помагало по синтаксис. Пловдив. Пловдивско университетско издателство.

Бъркалова 2011: П. Бъркалова. *Българският синтаксис – познат и непознат*. Второ издание. Пловдив, УИ „П. Хилендарски”.

Ницолова 2008: *Българска граматика. Морфология*. София. УИ „Св. Кл. Охридски”.

Осенова и Симов 2007: *Формална граматика на българския език*. София. ИПОИ.

Пенчев 1993: Й. Пенчев. *Български синтаксис. Управление и свързване*. Пловдив.

Пенчев 1998: Й. Пенчев. *Синтаксис*. В: Бояджиев, Т., Куцаров, И. и Пенчев, Й. *Съвременен български език*. София. Изд. къща „Петър Берон”.